

KORDÉ ZOLTÁN

Gondolatok a székely eredetkérdésről

A székelység eredetével kapcsolatos elméleteknek több mint hétszáz esztendő története van. E harmadfél évezred sem bizonyult elegendőnek arra, hogy a változatos módszereket igénybe vevő kutatás végleg megoldja a magyar történelem e makacs rejtélyét. Így a kérdéskörrel kapcsolatos teóriák száma – és a közöttük levő ellentmondások – nagyobbak, mint valaha.¹ A hozzávetőleges eredménytelenségre (hiszen a vizsgálatok „melléktermékeként” számos részletkérdés tisztázódott) az írott források hézagos volta, a székelyföldi régészeti kutatások több évtizeden át tartó akadályoztatása, illetve bizonyos adatbázisok hiánya egyaránt magyarázattal szolgálhat. Ugyanakkor nem szabad figyelmen kívül hagyni azt sem, hogy a székely-kérdés ezemmi szállal kapcsolódik a magyar őstörténet szövevényes problémáihoz (őshazák, kabar csatlakozás, magyar törzsszövetség politikai viszonyai stb.), amelyek megítélését illetően, ha lehet, még mélyebbek az eltérések a kutatásban, mint a székelység eredetére vonatkozóan. A jelenlegi helyzetben tehát csekély a valószínűsége annak, hogy a székely eredetkérdés egyszer s mindenkorra lekerüljön a megoldatlan problémák listájáról. Azok a kutatások viszont, amelyektől a forrásos bázis kiszélesítését lehet remélni – az írott kútfők teljes körű számbavétele a 16. század végéig terjedően, a régészeti feltárások szisztematikussá tétele, a nyelvészeti, embertani kutatások kiszélesítése stb. – még szerencsés esetben is csak évtizedek múltán hozhatják meg a kívánt eredményt.

Mindezek alapján felvetődik a kérdés, hogy a jelenlegi forrásadottságok mellett érdemes-e egyáltalán a székely eredetkérdéssel foglalkozni. Az igenlő választ több megfontolás is alátámasztja. Egyrészt a történetírás átmenetileg sem mondhat le a középkori magyar történelem e fontos – és izgalmas – részletének a kutatásáról. Másfelől a székely-kérdés vizsgálata a probléma összetettsége folytán alkalmas arra, hogy – a végleges megoldás hiányában is – számos téren gyarapítsa ismereteinket. Nem elhanyagolható szempont az sem, hogy e probléma megkerülhetetlen részét képezi a magyar etnogenezis kérdéskörének is. Mindez indokoltá és kívánatosá teszi, hogy a kutatás időről-időre számba vegye az elért eredményeket, s – polemikus jelleggel – kijelölje a megoldás helyesnek vélt útját. A közelmúltban – hosszú idő

---

¹ A székely-kérdés történetére: Ember Ödön: A székelyek eredetének irodalma és annak hatása a nemzeti-népi törekvésekre. Debrecen, 1940.; Kordé Zoltán: A székelykérdés története. Múzeumi Füzetek 4. Székelyudvarhely 1991. (a továbbiakban: Kordé 1991.); Pál Judit: Die Herkunft der Szekler in der Geschitsschreibung (bis 1848). Forschungen zur Volks- und Landeskunde. Band 37, Nr. 2. Hermannstadt/Sibiu 1995. 19-32.; Kordé Zoltán: A székelyek eredete és kiváltóságuk története a XIV. század elejéig. Szeged, 1996. 5-27. (kézirat) (a továbbiakban: Kordé 1996.) Jelen tanulmány szövege 1997. február elején lett lezárva. Az azóta megjelent, a témához kapcsolódó írások figyelembevételére nem nyílt mód.

elteltével – egyszerre két monografikus jellegű kísérlet is született e témakörben,² bizonyára a végleges megoldás nélkül.

Az alábbiakban – a fentebb kifejtettek szem előtt tartásával – a székely eredetkérdéssel kapcsolatos álláspontomat szeretném vázolni. Mivel a korlátozott terjedelem nem teszi lehetővé a probléma teljes körű vizsgálatát, elsősorban azokra a pontokra térek ki részletesebben, amelyeket korábbi írásaimban nem érintettem, illetve amelyek vonatkozásában véleményem jelentősen eltér az utóbbi időben napvilágot látott nézetektől.

1. A székelység eredete

Magam azon véleményekkel értek egyet, amelyek a honfoglalás előtt a magyarsághoz csatlakozott katonai segédnépek körében keresik a székelyek őseit. Ebbe az irányba mutat mindenekelőtt a *székely* elnevezés, amely – más megalapozott etimológia hiányában³ – önálló népnévnek tekintendő. A csatlakozott segédnépi eredetet támasztja alá a törökös jellegű székely rovásírás is, amelynek kutatása az utóbbi években újabb fontos leletekkel gyarapodott.⁴ A nyelvtörténeti, régészeti és embertani vizsgálatok pozitív bizonyítékokkal ugyan nem támasztják alá, de nem is cáfolják a segédnépi származás elméletét.⁵ Fontos szerepet játszik a kérdésben az írott kútfők elemzése. Bár e forráscsoport (főleg a legkorábbi időszakok vonatkozásában) közismerten foghíjas, szolgálhat azonban olyan alappal, melynek révén – a többi tudományág eredményeinek a figyelembevételével – kísérletet lehet tenni a probléma megoldására. Az általam helyesnek tartott kérdésfeltevés arra keresi a választ, hogy a kortársak a magyarok közé tartozónak vagy az eltérő státuszú népek közé valónak tekintették-e a székelyeket.⁶ Úgy vélem, hogy a 12-14. századi forrásanyag – amely eltérő célkitűzések alapján készült, a korabeli viszonyokat különböző aspektusból megvilágító, egymástól független (elbeszélő és okleveles) kútfőkből áll össze – hiteles, megbízható válasszal tud szolgálni a székelység jogállását, társadalmi viszonyait, kortársak általi megítélését illetően. Egy ilyen – a Marc Bloch-i értelemben vett *longue durée* kritériumainak eleget tevő – vizsgálat, mint már említettem, az elvárhatóság határain belül szilárd alapjául szolgálhat az eredetkérdésre adandó válasznak.

² E sorok szerzője 1996 őszére készítette el e témából dolgozatát (Kordé 1996.). A szöveg lezárását követően látott napvilágot Kristó Gyula: A székelyek eredetéről című műve. Szegedi Középkortörténeti Könyvtár 10. Szeged, 1996. (a továbbiakban: Kristó 1996b.)

³ A „határőr, lövő” jelentésű közszókból való eredeztetések tarthatatlanságára: Kordé Zoltán: Székelyek, örök és lövők. In: Kelet és Nyugat között. Történeti tanulmányok Kristó Gyula tiszteletére. Szerkesztette Koszta László. Szeged, 1995. 221-232.

⁴ A székely rovásírás-kutatás újabb eredményeire lásd Benkő Elek: A székely rovásírás korai emlékei. A székelydályai felirat. Magyar Nyelv, 1996. 75-80.; Benkő Elek: A székely rovásírás. História 1996/3. 31-34.

⁵ Kordé Zoltán: A székely eredetkérdés az újabb kutatások tükrében. Aetas 1993/3. 21-39. (a továbbiakban: Kordé 1993.); Kordé 1996. 60-82.

⁶ Kordé 1993. 30.; Kordé 1996. 88.

Magam, elvégezve a forrásanyag elemzését,⁷ úgy találtam, hogy a székelyek az írott kútfőkben való megjelenésüktől fogva önálló nép- (vagy törzs-) névvel, valamint (igaz, töredékesen fennmaradt) hagyománnyal rendelkező, elsősorban katonai (ezen belül tipikusan csatlakozott segédnépi) tevékenységet ellátó, etnikai kiváltságokra szert tevő és azokat a későbbiekben megszilárdító, a vármegyerendszertől független területi szervezettel (szék-rendszer) bíró népességként szerepelnek a kútfőkben, akiket mind a hazai, mind pedig a külföldi források megkülönböztetnek a magyaroktól. Mint korábban már jeleztem, több szempontból sem látom megalapozottnak a székelység „tősgyökeres” magyar származását bizonyítani hivatott érveket, ezért úgy vélem, hogy a csatlakozott katonai segédnépek körében kell a székelység eredetét keresni. Mielőtt tovább mennénk az eredetkérdés vizsgálatában, választ kell adni arra az eljárással szembezegezhető kérdésre, hogy nem rakok-e túl nagy terhet az írott kútfők vállára, nem követek-e el anakronizmust, midőn a középkorban keletkezett forrásoktól azt firtatom, hogy miként szemlélték a kortársak a székelyeket, „magyar”-nak vagy „idegen”-nek, netalán „külföldinek” tartották-e őket. Annál inkább felvetődhetnek ilyen ellenvetések, mivel sem az etnikai másság, sem pedig az etnikai különállás, illetve önkormányzat kérdésköre nem tekinthető minden szempontból kidolgozottak.⁸ Úgy gondolom, hogy csak abban az esetben lehetne eljárásomat a történetietlenség vádjával illetni, ha a 19-20. századi nemzetfogalomban gondolkodva közelíteném meg a problémát. Tudatában vagyok természetesen annak, hogy a középkori és a modern nemzetfelfogás lényegesen különbözik egymástól, s hogy a tárgyalt időszakban még nem (a mai formában) létezett a magyar, román, francia, német stb. nemzet. Az általam vizsgált és fentebb felsorolt sajátosságok – önálló népnév és hagyománytudat, sajátos jogszokások, kiváltságok stb. – egyikének vagy másikának a megléte önmagában még nem szolgáltatna elegendő alapot a következtetés levonásához. *Együttesen* azonban, s az időbeliségben folyamatot alkotó jellegüknel fogva világosan kirajzolják a választ: a székelység elnevezését, hagyományanyagát, foglalkozását, jogi státusát, társadalmi szervezetét tekintve (a kétségtelen nyelvi asszimiláció ellenére is) különbözött a korabeli magyarságtól, s ennek a kortársak is tudatában voltak, amit számos időben és térben egymástól független kútfő bizonyít. Mindezek alapján úgy vélem, hogy (a meglévő forrásadottságok határain belül) nagy valószínűséggel lehet állítani, hogy a székelyek eredetileg a magyaroktól különböző katonai segédnépek közé tartoztak. Mivel nem látom bizonyíthatónak, hogy évtizedekkel vagy évszázadokkal megelőzték volna az Árpád-féle honfoglalást, sem pedig azt, hogy a 10-11. század folyamán költöztek volna be a Kárpát-medencébe,⁹ ezért a honfoglalás előtt a magyarsághoz csatlakozott katonai segédnépek közé sorolom a székelyeket.

Úgy látom, ez az a határ, ameddig a források még viszonylagos biztonsággal el tudnak vezetni bennünket. Lényegesen ingoványosabbá válik a talaj, amikor azt próbáljuk kideríteni, hogy pontosan kik is lehettek a székelyek ősei, mikor és hol kerültek a magyar törzsek (törzsszövetség) keretei közé. A honfoglalás előtti magyarság steppei környezete, a székelység csatlakozott segédnépi életformája és a

⁷ Kordé 1996. 87-108.

⁸ Kristó Gyula: A feudális széttagolódás Magyarországon. Budapest, 1979. 137-138.

⁹ Kordé 1993. 25-27.; Kordé 1996. 53-59.

magyarságon belüli különállása, a rovásírás sajátosságai már régóta felvetették azt a lehetőséget, hogy a törökös népek között kell keresni a székelyek őseit. Jelen ismereteink szerint nyelvi és régészeti eszközökkel sem igazolni, sem pedig cáfolni nem lehet a székelyek eredeti török nyelvűségét, illetve törökös jellegét. Vannak azonban olyan közvetett adatok, analógiák stb., amelyek összeillesztve megerősíthetik ezt az elképzelést. Ezek sorából a már említett, törökös jellegű rovásírásra utalok, amely csak a székelyek körében maradt fenn a középkor végéig, az újkor elejéig, s amelynek meglétéről már Kézai Simon is tudósít.¹⁰ Más párhuzamok, illetve közvetett bizonyítékok pontosíthatják azon török népek (törzsek) körét, amelyek között a keresett őseket sejthetjük. Az egyeztetési kísérletekben fontos szerep jut a *névmagyarozatnak*. Pusztán névtani alapon több lehetőséggel is lehet számolni. Így például Harmatta János az *Eskil* törzsnév kínai forrásokban előforduló *Sikil* változatából vezette le a *székely* nevet,¹¹ de elvileg nem lehet kizárni a szintén kínai forrásokban szereplő, a Tie-lő csoportba tartozó *Szi-kie* (*sikär*) néppel való rokonságot és a törzsnévvel való egyeztetést sem.¹² Magam azokat az elméleteket tartom a leginkább valószínűnek, amelyek a bolgár-törökök közé tartozó *'sk.l*-ekkel azonosítják a székelyek őseit.¹³ A két népesség közötti kapcsolatokat támaszthatják alá azok a történelmi párhuzamok, amelyeket elsőként Györffy György elemzett részletesen.¹⁴ Györffy a mohamedán források alapján az adózási szokások hasonlóságára mutatott rá. Ibn Ruszta írja a volgai bolgárokról, hogy „*adó gyanánt lovakat és más egyebet adnak királyuknak. Mikor házasságot kötnek, a király egy-egy lovat vesz tőlük adóba.*”¹⁵ E híradás összevethető a székelyek ló- és ökorádásával kapcsolatos kútfőkkel.¹⁶ Bár a két adózás között vannak némi különbségek, ezek nem olyan nagyok, hogy elfogadhatatlanná tegyék azt a következtetést, miszerint „*a székelyek adózási módjáról megállapítható, hogy sajátos etnikai adózás, mely rokon az eszkil-bolgárok*

¹⁰ Szentpétery, Emericus: *Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum*. I-II. Budapest, 1937-1938. I. 162-163. (a továbbiakban: SRH); Lásd Kristó 1996b. 20-23.

¹¹ Harmatta János: *A magyarság őstörténete*. Magyar Tudomány, 1990. 259-260.

¹² Senga Toru: *Tanulmányok a magyarság korai keleti kapcsolatainak háttéréről*. PhD értekezés. Budakeszi, 1996. 88. skk.

¹³ Az *'sk.l*-azonosságot valló elméletekre: Kordé 1993. 29-30.; Kordé 1996. 25-26., 83-86., 109. skk. Rájuk vonatkozó forrásanyag: A honfoglalás korának írott forrásai. Szerkesztette Kristó Gyula. Szegedi Középkortörténeti Könyvtár. 7. Szeged, 1995. 32., 35., 39. (a továbbiakban: HKÍF)

¹⁴ Györffy György: *A magyar nemzetségtől a vármegyéig, a törzstől az orszáig*. In: *Tanulmányok a magyar állam eredetéről*. Budapest, 1959. 1-126. 65-68. (a továbbiakban: Györffy 1959.); Újabban Kristó 1996b. 19-20., passim.

¹⁵ *A magyarok elődeiről és a honfoglalásról*. Kortársak és krónikások híradásai. Szerkesztette Györffy György. Budapest, 1975² 91.

¹⁶ *A székely ökor*, illetve lóadásra vonatkozatható legkorábbi említések: 1256: ZW I. 80.; 1289: Knauz, Ferdinandus-Dedek, Ludovicus Crescens: *Monumenta ecclesiae Strigoniensis*. II. Strigoniü 1882. 254. A sajátos székely adózásra lásd Szádeczky Kardoss Lajos: *A székely nemzet története és alkotmánya*. Budapest, 1927. 36-52., 73-84.; Connert János: *A székelyek intézményei a legrégibb időkől az 1562-i átalakulásig*. Kolozsvár, 1901. passim.

adózásával, s abból levezethető¹⁷ Az azonosítást támogató, másik érvet megint csak a mohamedán források szolgáltatják, amelyekből kiderül, hogy a 9. század második felében az *'sk.l*-magyar lakóterületek érintkeztek egymással.¹⁸ Mindezek alapján Györffy vonta le azt a többek által is elfogadott következtetést, miszerint *„különös volna, hogy minden 9. századi bolgár törzs töredékét megtaláljuk Magyarországon, csak éppen az 's.k.l*-ekét nem, akikről pedig feljegyezték, hogy a magyarok szomszédai voltak.”¹⁹

Külön problémát jelent a jó történeti párhuzamok mellett az *'sk.l* és a *székely* név egyeztetése. A bolgár törzsnevet, amely a Dzsajháni szöveget fenntartó mohamedán íróknál *'sk.l* ~ *'s.k.l* ~ *ask.l* formában maradt meg,²⁰ korábban *eszekel*, *eszikil* stb. formában oldották fel. Ezt az olvasatot vette alapul Györffy György közel negyven éve fogant névmagyarázata is: *„az erősen véghangsúlyos átadó török nyelvjárásban az első szótag magánhangzója redukálódott, s az átvételkor a redukált szőkezdő magánhangzót nem vették át.”*²¹ Az etimológiát ugyan többen magukévá tették, számos kutató azonban elfogadhatatlannak minősítette azt. Balázs János módszertani alapon bírálta a megfejtést: *„A szőkezdő magánhangzó hiányát Györffy nem tekinti áthidalhatatlan nehézségnek. Kiváló történésziünket azonban ebben nem tudom követni. Fenti okoskodásában ugyanis jellegzetes körforgás fedezhető föl. A székelyek neve azért nem lehetett törzsnév, mivel eredetileg népnév volt. Népnék pedig azért kell tartanunk őket, mert a nevük utal erre. Jellegzetes circulus vitiosus ez!”*²² Németh Gyula – aki egyébként kabar-török eredetűeknek tartotta a székelyeket²³ – szintén módszertani szempontból bírálta Györffy eljárását: *„Ez az a bizonyítási mód, melyet én nem tartok hasznosnak. Az arab betűs neveket nem tudjuk elolvasni, de biztosan ősrégi, talán még Attila idejéből, de minden esetben még a bolgár-török korból, a Suvar és a Barsil korából való. Viszont a Székely név alighanem csak 10. századi, és régi alakjait jól ismerjük. Györffy György kifogyhatatlan az ilyen áthidaló hipotézisekből; ezeket én inkább törölném.”*²⁴ Ligeti Lajos sommásan annyit állapított meg az *esz(e)kel* névvel kapcsolatban, hogy *„a székely-elméletet figyelmen kívül hagyhatjuk.”*²⁵ Elutasította az egyeztetést a népnevet *Eszkel* (*Äskäl*) alakban rekonstruáló Zimonyi István is: *„Ezt a népnevet összefüggésbe hozták a székely névvel*

¹⁷ Györffy 1959. 67. Újabban Zimonyi István annak a véleményének adott hangot, hogy a Dzsajháni-hagyományban a lóadó félreértés, eredetileg prémadóról volt szó a szövegben: I. Zimonyi: *The Origins of the Volga Bulgars. Studia Uralo-Altaica. 32. Szeged, 1990. 141-142.* (a továbbiakban: Zimonyi 1990.) Amennyiben ez a szövegértelmezés a helyes, ez nem változtat azon, hogy sajátos, az életformából és a környezetből fakadó adózási szokással van dolgunk az eszkelek és a székelyek esetében is.

¹⁸ HKÍF 32., 35., 39.; Györffy 1959. 65., 68. Lásd még Kristó Gyula: *Levedi törzsszövetségétől Szent István államig. Budapest, 1980. 144-145.* (a továbbiakban: Kristó 1980.)

¹⁹ Györffy 1959. 65.

²⁰ Lásd a 13. sz. jegyzetet!

²¹ Györffy 1959. 64.

²² Balázs János: *Levédia, Nyék ... és a székelyek eredete. Magyar deákság. Anyanyelvünk és az európai nyelvi modell. Budapest, 1980. 273.*

²³ Németh Gyula: *A honfoglaló magyarság kialakulása. Második, bővített és átdolgozott kiadás. Közzéteszi Berta Árpád. Budapest, 1991. 291.* (a továbbiakban: Németh 1991.)

²⁴ Németh 1991. 17. 8. sz. jegyzet.

²⁵ Ligeti Lajos: *A magyar nyelv török kapcsolatai a honfoglalás előtt és az Árpád-korban. Budapest, 1986. 372.* (a továbbiakban: Ligeti 1986.)

is, amely azonban egy török askal/askál alakból nem magyarázható.²⁶ Mások azonban – így például Kristó Gyula – kísérletet tettek a nehézség áthidalására: „*Nem turkológiai, hanem magyar nyelvtörténeti alapon kellene vizsgálni, hogy nem alakulhatott-e az eszkilből szekilszékil (székül), majd székely. Úgy tűnik, a magyar nyelv történetében nem áll példa nélkül az eszkil-szekil hangátvetés, hiszen feltehetően hasonló módon magyarázható a magyar szikra is a szláv iszkrából, a szekilszékül alakból pedig nehézség nélkül levezethető a székely.*”²⁷ Legutóbb viszont egy másik elgondolást is lehetségesnek tartott a szerző: „*Ez esetben *eszekel ~ eszekil-féle formából vezethetjük le a változást ... egy *eszekel ~ eszekil-féle alakból néveleji hangzövesztéssel magától értetődő természetességgel állhatott elő a szekel ~szekil alak, ... amelyből a székely alak könnyedén levezethető.*”²⁸

Mielőtt kifejténéem saját elképzelésemet, röviden áttekintem a *székely* név 14. századig való fontosabb előfordulásait. (Alkalmazott rövidítések: hn. = helynévként, nn. = népnévként, szn. = személynévként.)

1131. k. ~ XII-XIII. sz. eleje: *Scichul ~ Scicul* (szn.);²⁹ **1200-1220:** *Siculi*, *Sycli*, *Sicli* (nn.);³⁰ **1213:** *Siculus* (nn.);³¹ **1213, 1217, 1220:** *Seccul* (hn.), *Seccul/zaz* (nn.), *Zecul* (hn.);³² **1224:** *Sycul/orum/* (nn.);³³ **1274:** *Zekul* (szn.);³⁴ **1283 k.:** *Zaculi* (nn.);³⁵ **1305/1400:** *Zekel/hyd* (hn.);³⁶ **1310:** *Zekul ~ Syculus ~ Siculus*

²⁶ Zimonyi István In: Korai magyar történeti lexikon. Főszerkesztő Kristó Gyula. Budapest, 1994. 199. (a továbbiakban: KMTL); Zimonyi 1990. 48-49.; HKÍF 32. 37. sz. jegyzet.

²⁷ Kristó Gyula: Magyar honfoglalás, honfoglaló magyarok. Budapest, 1996. 79. (a továbbiakban: Kristó 1996a.)

²⁸ Kristó 1996b. 15-16.

²⁹ 1131. k.: Jakubovich Emil – Pais Dezső: Ó-magyar olvasókönyv. Pécs, 1929. 27. XII-XIII. sz. eleje: Györffy, Georgius: Diplomata Hungariae Antiquissima. I. Budapest, 1992. 255. (a továbbiakban: DHA). Az oklevél különböző részeinek a keletkezésére vonatkozó nézetek: DHA 248-250. Szentpétery Imre – Borsá Iván: Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. I-II. Budapest, 1923-1987. I. 22. sz. (a továbbiakban: RA)

³⁰ Silagi, Gabriel – Veszprémy, László: Die „Gesta Hungarorum” des anonymen Notars. Ungarns Geschichtsschreiber. Band 4. Sigmaringen, 1991. 116-118. (a továbbiakban: Silagi – Veszprémy 1991.)

³¹ Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen. Von Franz Zimmermann – Carl Werner. Hermannstadt, 1892. I. 16. (a továbbiakban: ZW)

³² Karácsonyi János – Borovszky Samu: Az időrendbe szedett váradi tüzesvaspróba-lajstrom az 1550-i kiadás híjával együtt. Budapest, 1903. 164., 213., 253. Az idézett adatok a Váradi Regestrumból származnak, amelynek az eredeti kézirata elveszett, s csak 1550. évi nyomtatott kiadása maradt fenn (Solymsi László in: KMTL 713.). Hogy azonban a közölt alakok nem 16. századi elírások, azt az is alátámasztja, hogy a Váradi Regestrumban szereplő *Székely(telek)* 1291-1294-ben *Zekultelek*, 1332-37-ben *Zecultelek*, *Zekultelek* formában fordul elő (Györffy György: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. I²-III. Budapest, 1987. I. 666. [a továbbiakban: ÁMTF]).

³³ ZW I. 34.

³⁴ Hazai Okmánytár. V. Győr, 1873. 50. RA. 2516. sz.

³⁵ SRH I. 162-163.

³⁶ Anjou-kori Oklevéltár. Főszerkesztő Kristó Gyula. I-IV., VII-VIII., XI. Budapest – Szeged, 1990-1996. I. 348. 720. sz. (a továbbiakban: AKO)

(szn.); ³⁷ 1312: *Zekul* (szn.); ³⁸ 1317/1401: *Zekel/hyd* (hn.); ³⁹ 1324/1409: *Zekel* (szn.), *Parazth/zekel* (hn.); ⁴⁰ 1327: *Zekul* (hn.); ⁴¹ XIV. századi krónikakompozíció: *Zekuli*, *Syculi*, *Siculi* (nn.).⁴²

A fenti (csak a fontosabb adatokat tartalmazó) összeállításból kiolvasható a *székely* név története. A legkorábbi, a 12. század első harmadából adathozható alak a *Scichul*, ami 'sziköl'-nek vagy 'szikül'-nek hangozhatott. Ebből a formából a nyíltabbá válás hatására *Zecul* ~ *Scecul* (széköl) lett, amelyet azután felváltott a *Zekel* (székely) alak, miközben a szóvégi *l* palatalizálódott.⁴³ Ez a név történetének a népnyelvi vonala; evvel párhuzamosan kialakul egy „hivatalos változat” is, a *Siculus*, amely – részben talán az antik *Siculus* népnév hatására – a kezdeti *Scichul* ~ *Scicul* alakot őrizte meg. Ezt a változatot használja a 13. század elején alkotó Anonymus vagy a királyi, pápai oklevelek, illetve a külföldi kútfők többsége. Természetesen gyakran előfordul az is, hogy ugyanazon a forráson belül a különféle alakok egymással váltakoznak; a fentebb már idézett oklevélen kívül példaként említhetjük a 14. századi krónikakompozíciót is.

Kérdés, hogy az *eszkel-ből le lehet-e vezetni – és ha igen, akkor hogyan – a *szikül* ~ *szikölt*. Györffy György *eszkel*-olvasatból kiinduló magyarázatát számos kritika érte, az újabb rekonstrukciók pedig szükségessé tették bizonyos mértékű korrekcióját. Mindez azonban nem jelenti magának az *eszkel-székely* névegyeztetésnek a tarthatatlanságát. A bolgár-török *eszkel* származtatást nem pusztán történeti jellegű érvekkel és analógiákkal lehet valószínűsíteni, egy ilyen jellegű magyarázat nyelvészeti oldalról sem ütközik leküzdhetetlen akadályokba. Mint fentebb láttuk, Kristó Gyula kétféle módon is kísérletet tett a névegyeztetésre. Magam valószínűbbnek tartok egy másik megoldást. A bolgár-török nyelv, amelyből az *eszkel* elnevezés a magyarba átkerült, erősen véghangsúlyos volt.⁴⁴ A magyar viszont ettől eltérően az első szótagra helyezi a hangsúlyt. Az ^(e)*szkel*nek ejtett név a magyar fül számára *szkel*nek hangzott, ami viszont szó eleji mássalhangzó torlódást okozott. Ezt bontóhang (i) oldotta fel,⁴⁵

³⁷ AKO II. 369. 846. sz., 370. 847. sz. E személynévi előfordulásnak az az érdekessége, hogy ugyanannak az illetőnek a neve három (valójában kettő) féle alakban fordul elő egy oklevélben (amely egy másik diploma említését is tartalmazza). Az első változat a népnyelvi, míg a másik kettő a „hivatalos” forma.

³⁸ AKO III. 191. 423. sz.

³⁹ AKO IV. 249. 656. sz.

⁴⁰ AKO VIII. 294-295. 587. sz.

⁴¹ AKO XI. 252. 539. sz.

⁴² SRH I. 279., 436., 456.

⁴³ A *Zekul* ~ *Zekel* váltást érzékelteti például a 14. századi krónikakompozíció is: ahol az 1358-ban írt kezdett Képes Krónika *Zekul* formát hoz, ott az 1431-ben keletkezett Csepreghy-kódex *Zekel* alakot ad, csakúgy, mint pár sorral lejjebb a *Zekuli* esetében, amely a 15. század végi Thuróczy-kódexben *Zekeli* formában szerepel (SRH I. 279.). Ugyanez a helyzet a helynevek vonatkozásában is: Székelyhíd nevének az előtagját a 13-14. században általában *Zekul* formában írják, míg a 15. század eleji átiratokban sokszor már *Zekel*ként szerepel. (ÁMTF. I. 666.)

⁴⁴ Györffy 1959. 64.

⁴⁵ Lásd például: vallon *clmche* > *kilincs*, szláv *glista* > *gilisza*. Megjegyzendő, hogy a magyar nyelv korai török elemei az átvételnek más módját mutatják. Vö.: tör. *ürdüm* → magy. *érdem*, *argan* → *árkány*, *oğlag* → *olló* stb. Tudnunk kell ugyanakkor, hogy a közszavak és a tulajdonnevek hangtani

s így egy *székél* alak keletkezett. Ebből azután, a második magánhangzó labializációja révén *széköl* lett. Innen viszont már a fentebb ismertetett módon ment végbe a *székely* kialakulása.⁴⁶

Végső soron tehát több megoldás is elképzelhető arra vonatkozóan, hogy miképpen keletkezett a bolgár-török *eszkel* névből a magyar *székely*. Ebből következően viszont nem tarthatjuk helytállónak azokat a bírálatokat, amelyek az etimológia nehézségeit hangsúlyozva lehetetlennek minősítik az eszkel bolgár származtatást. Magam, a több évszázadot átfogó különböző írott kútfők tanúbizonyossága, a történelmi párhuzamok és a nyelvészeti egyeztetések, valamint a perdöntő súlyú ellenérvek hiánya alapján úgy látom, hogy – a források nyújtotta lehetőségek határain belül – megalapozottnak kell tartani azt a feltevést, miszerint a székelyek ősei a bolgár-török eszkelek voltak, akik a honfoglalás előtt csatlakoztak a magyarokhoz.

További, nehezen megválaszolható kérdést jelent annak az eldöntése, hogy *mikor, hol és milyen körülmények között* került sor a csatlakozásra. A kérdésre adandó felelet nagymértékben függ attól, hogy a kabarok közé tartozóknak bizonyulnak a székelyek vagy sem. Elsőként tehát a kabar-székely kapcsolat lehetőségét kell vizsgálat tárgyává tenni.

Székelyek és kabarok viszonyát illetően régen is eltértek és ma is különböznek a vélemények. Azok a kutatók, akik elvetik a segédnépi származást, ezen az alapon eleve elképzelhetetlennek tartják a kabarok közé való tartozást is. Nincs egyetértés azonban azok körében sem, akik a csatlakozott segédnépi eredetet vallják. Györffy György, aki az 1950-es évek végén kidolgozott koncepciójában még egyértelműen a kabar eredet álláspontjára helyezkedett, a későbbiekben változtatott felfogásán, és Török Sándor vizsgálataira támaszkodva arra a következtetésre jutott, hogy *„a székelyek aligha tekinthetők a három kabar törzs egyikének.”*⁴⁷ *„Mindamellett – fűzte hozzá egy későbbi tanulmányában – ugyanolyan csatlakozott keleti nép volt, mint a kabar, s a „feketé magyar» megnevezés bizonyára őrájuk is vonatkozott.”*⁴⁸ Török Sándor helynevekkel kapcsolatos vizsgálata – melynek eredményei Györffyt korábbi nézetének a feladására bírták – a három ismeretlen nevű kabar törzs meghatározását tűzte ki célul. Kiindulópontul az a Györffy által megfogalmazott tétel szolgált, miszerint *„törzsnévi helyneveinknek egy objektíven megfogható jellegzetessége van; többnyire csoportosan fordulnak elő. A távolság számszerű mérhetősége lehetővé teszi, hogy minden törzsnévnek és feltételezett törzsnévnek a más törzsnevektől és feltételezett törzsnevektől való távolsága, és ezeknek az összesítése alapján minden egyes vizsgált névre egy számértéket kapjunk. A vizsgált helynevek szomszédságának számbeli kifejezésére egy olyan skálát javasoltam, mely szerint egy törzsi helynév a másiktól való szomszédsága esetén 5 km-en belül 5, 10 km-en belül 3, míg 15 km-en belül 1 pontértéket kap, s ezen értékek csoportos*

---

viselkedése nem szükségképpen esik egybe.

⁴⁶ Ezúton is szeretnék köszönetet mondani kollégáimnak: Berta Árpádnak, Sándor Klárának és Zimonyi Istvánnak, akik megjegyzéseikkel, kritikai észrevételeikkel sokat segítettek nekem.

⁴⁷ Török Sándor (Györffy György bevezetőjével): *Mi volt a neve a három kabar törzsnek?* Századok 1982. 986–1059. 987. (a továbbiakban: Török 1982.)

⁴⁸ Györffy György: *A kabar kérdés.* Forrás 1983/7. 20-28. (a továbbiakban: Györffy 1983.)

*előfordulás esetén többszöröződnek.*⁴⁹ A vizsgálat végeredménye szerint a kabarság a *Berény, Örs és Oszlár* (Varsány) törzsekből tevődött össze.⁵⁰ Török Sándor kutatásaival kapcsolatban magam korábban már néhány módszertani problémára rámutattam.⁵¹ Az eljárás egyik gyengéjének tartható, hogy nem veszi figyelembe a kronológiai és névadási vonatkozásokat; homogén, egységes csoportként kezeli a törzsnévi helyneveket. Nem tesz különbséget az – alakilag valóban egyező – elsődleges és másodlagos keletkezési helynevek között, s figyelmen kívül hagyja azt a tény is, hogy a névadásnak különböző indítékai voltak, így például személynevekből is keletkezettek alakilag a törzsnevekkel megegyező toponímek.⁵² Önkényesnek tartható a csoportos előfordulás kritériumaként felállított 5-10-15 km-es távolsági skála is. Kritika érte ezen túlmenően Kristó Gyula részéről az eljárás alapjául szolgáló elméletet, miszerint a központi, fejedelmi hatalom a törzseket politikai megfontolásból széttelepítette,⁵³ legújabbban pedig azt a felfogást, hogy a magyarok kétféle segédnépi szervezettel rendelkeztek: az egyiket a székelyek, a másikat a kavarok alkották volna.⁵⁴ Magam, a felmerült módszertani és tartalmi problémák miatt úgy látom, hogy e vizsgálati eljárás nem alkalmas a kabar törzsek konkrét meghatározására, s annak a kérdésnek az eldöntésére sem, hogy e törzsek közé tartoztak-e a székelyek.

Égészen a közelmúltig Kristó Gyula is olyan felfogást vallott, miszerint a különböző időpontokban a magyarsághoz csatlakozott székelyek és kabarok még a honfoglalás idején is őrizték szervezeti különállásukat: *„Az új területek elfoglalásában, katonai biztosításában a steppe népei esetében az elő- és utóvédet alkotó csatlakozott népek játszottak döntő szerepet. Hasonlóan lehetett ez a magyar nomád birodalom esetében is, amelynek kétféle katonai segédnépe volt, a volgai bolgárok egy törzséből való 'sk.l-ek, azaz székelyek, valamint a kazárok közül kivált és a magyarokhoz csapódott kavarok.*”⁵⁵ Legújabbban azonban úgy foglalt állást, hogy *„a székelyek nem függetlenek a kavaroktól. Magam úgy vélem: a kavarok az egyetlen magyar csatlakozott segédnépi szervezet népességének összefoglaló neve volt.”*⁵⁶

A székely-kabar kapcsolat kérdésében nem igazítanak el bennünket a Dzsajhání-hagyományt közvetítő mohamedán írók, akik az eszkelek elhelyezkedéséről tudósítanak. Ibn Ruszta szerint *„a besenyők országa és a bolgárok közé tartozó 'sk.l-ek országa között van a magyarok határai közül az első, [szélső] határ.*”⁵⁷ Gardézi szövegrészele megerősíti, hogy a magyarok a bolgárokkal és az 's.k.l-ekkel határosak: *„A*

⁴⁹ Györffy 1983. 27.

⁵⁰ Györffy 1983. 25.; Török 1982. 1057-1058.

⁵¹ Kordé 1991. 29-30.

⁵² Erre példák: Kristó Gyula: Szempontok korai helyneveink történeti tipológiájához. Acta Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae. Acta Historica Tom. LV. Szeged, 1976. 38-44. (a továbbiakban: AUSz. AH)

⁵³ Kristó Gyula: Telepítés és államalapítás. In: Tanulmányok Karácsonyi Béla hetvenedik születésnapjára. Szeged, 1989. 47-58.

⁵⁴ Kristó 1996b. 54-56.

⁵⁵ Kristó 1996a. 105. Lásd még Kristó 1980. 168.

⁵⁶ Kristó 1996b. 56.

⁵⁷ HKÍF 32.

*bolgárok országa és a szintén bolgárok közé tartozó 's.k.l-ek országa között van a magyarok határa.*⁵⁸ A 870-es évekbeli állapotot tükröző leírások értelmezése igen csak vitatott. Problémát jelent az *első/szélső határ* kifejezés, amit általában *keleti határ* értelemben magyaráznak. Még inkább vitatott az, hogy hol volt ez a keleti határ, illetve, hogy esetleg két magyar területtel lehet-e számolni. Nem meglepő, hogy az ellentmondások feloldására való törekvés egymástól jelentős mértékben eltérő megoldásokat eredményezett.⁵⁹ Így tehát problémafelvetésünk szempontjából a mohamedán kútfők jószerivel csak annyi fogódzóval szolgálnak, hogy a 870-es években a magyarok határosak voltak az eszkel-bolgárokkal. Elvileg tehát a székelyek csatlakozására (akár a kabarság keretén belül) a 9. század utolsó harmadáig lehetőség volt.

Nem szolgál direkt bizonyítékkal problémánkat illetően a kabar csatlakozás egyetlen közvetlen forrása, Bíborbanszületett Konstantinos *De administrando imperio* című munkája sem. A tudós bizánci császár sokat idézett művének 39. fejezete teljes egészében e népegről szól: *»Tudni való, hogy az úgynevezett kabarok a kazárok nemzetiségéből valók. És úgy történt, hogy valami pártütés támadt közöttük a kormányzat ellen, és belháború ütven ki, felülkerekedett az előbbi kormányzatuk, és közülük egyeseket lemészároltak, mások pedig elmenekültek, és elmenvén letelepedtek a türkökkel együtt a besenyők földjén, összebarátkoztak egymással, és holmi kabaroknak nevezték el őket. Ennek következtében a kazárok nyelvére is megtanították ezeket a türköket, és mostanáig használják ezt a nyelvet, de tudják a türkök másik nyelvét is. Mivel pedig a háborúkban legerősebbeknek és legbátrabbaknak mutatkoztak a nyolc törzs közül, és háborúban elől jártak, az első törzsnek rangjára emelték őket. Egy fejedelem van náluk, azaz a kabarok három törzsében, aki máig is megvan.*⁶⁰

A kabarságot illetően – csakúgy, mint a székelység vonatkozásában – vitatott a csatlakozás helye, időpontja és oka, a *kabar* elnevezés etimológiája, illetve a kabarságot alkotó törzsek neve, a kárpát-medencei régészeti hagyatéék és a szállás-terület meghatározása, valamint a kabar-utódok által használt esetleges nyelvjárási sajátosságok elkülönítése.⁶¹ Ami a kabar csatlakozás helyét és időpontját illeti, magam azt a feltevést látom a legvalószínűbbnek, amelyik ezt az eseményt a magyaroknak Levedióból Etelközbe való költözéséhez fűzi és a 9. század közepére helyezi.⁶² A konstrukció egyik oszlopát Bíborbanszületett Konstantinos azon (műve 40. fejezetében található) tudósítása jelenti, amely szerint *»egymással összeolvadván, a*

⁵⁸ HKÍF 35.

⁵⁹ A fontosabb nézetekre: Kristó 1996a. 79. Legújabbban Kristó 1996b. 10-11.

⁶⁰ Moravcsik Gyula: *Az Árpád-kori magyar történet bizánci forrásai*. Budapest, 1984. 46. (a továbbiakban: ÁMTBF)

⁶¹ A kabar problémára áttekintő jelleggel: Tóth Sándor: *Kabarok (kavarok) a 9. századi magyar törzsszövetségben*. Századok 1984. 92-113. (a továbbiakban: Tóth 1984.), Fodor István: *Kazárok és kabarok*. In: *Magyarrá lett keleti népek*. Szerkesztette Szombathy Viktor – László Gyula. Budapest, 1988. 61-105. 91-105. (a továbbiakban: Fodor 1988.); Tóth Sándor László in: *KMTL*. 311-312., valamint Kristó Gyula: *Hungarian history in the ninth century*. Szeged, 1996. 149-154. (a továbbiakban: Kristó 1996.) A kabar régészeti anyag kérdésére: Mesterházy Károly: *A magyar honfoglalás kor régészetének ötven éve*. Századok 1993. 297-300.

⁶² Kristó 1980. 111-115., Kristó 1996. 149. skk. A hasonló nézetekre lásd Kristó 1996. 154. 26. sz. jegyzet.

kabarok a türkökkel a besenyők földjére telepedtek le.⁶³ Mivel a 38. és a 40. fejezet összevetéséből kiderül, hogy a „besenyők földje” alatt a császár Etelközt érti,⁶⁴ ez világossá teszi, hogy a kabarok a Levediaból történő távozás idején csatlakoztak a magyarokhoz, s Etelközben már együtt telepedtek meg.⁶⁵ Ami a közelebbi időpont meghatározását illeti, ebben némi segítséget nyújt az *Annales Iuvavenses Maximi* 881. évre vonatkozó információja: „*Primum bellum cum Ungaris ad Weniam. Secundum bellum cum Cowaris ad Culmite.*”⁶⁶ Vagyis 881-ben a magyarok már a kabarokkal együtt harcoltak Bécs környékén. Ugyanakkor az *Annales Bertiniani* 862-es évre vonatkozó bejegyzése szintén a Keleti Frank Birodalom területén említi a magyarokat mint addig ismeretlen népet, de nem szól külön a kabarokról.⁶⁷ Véleményem szerint ez még nem bizonyíték arra vonatkozóan, hogy a kabarok csak 862-881 között csatlakoztak volna a magyarokhoz.⁶⁸ Inkább arról lehet szó, hogy 862-ben még annyira friss volt a csatlakozás, hogy ennek ténye nem vált ismertté a távoli nyugati területek lakói számára; 881-re viszont már itt is tudatosultak az események, amelyek azonban annyira régiek még nem voltak, hogy a kortársak számára kabarok és magyarok automatikusan ugyanazt a népséget jelentették volna. Mindezek alapján magam is valószínűnek tartom, hogy a 9. század közepe táján, az Etelközben való letelepülést közvetlenül megelőzően került sor a csatlakozásra. Ennek elhalványult emléke egyébként a hazai forrásanyagban is fennmaradt. Anonymus elbeszélése szerint a Kijev városát ostromló Álmos fejedelem és serege békekötésre kényszerítette az orosz vezéreket, valamint az őket támogató kunokat: „*Amikor a kunok említett vezérei, vagyis Ed, Edömén, Et, Bors apja Böngér, Örsúr apja Ocsád, Vajta, akitől a Baracska nemzetség származik és Alaptolma apja Ketel, látták Álmos fejedelem kegyességét az oroszok iránt, lábai elé borultak s önként meghódoltak neki, imígyen szólván: «Téged választunk meg a mai naptól kezdve, hogy urunk és parancsolónk légy nekünk és utódainknak, s ahova sorsod vet, mi követünk téged.» Amit szóval tudtára adtak, pogány módra tett hűségsküvel is megerősítették, miként Álmos fejedelem és előkelői is hasonlóképpen hűségsküvel kötelezték el magukat. Akkor a kunok hét vezére feleségeikkel, fiaikkal és nagy sokasággal a Pannóniába való indulás mellett döntött.*”⁶⁹ A kun vezérekkel kötött szövetség motívuma – miként ezt a szakirodalom egy része már régóta hangsúlyozza – a kabar csatlakozás emlékét őrizte meg mondai formában.⁷⁰ A székely-kabar azonosítás hitelét látszik azonban gyengíteni az, hogy a Névtelen Jegyző a kunoktól (*Cumani*) teljes egészében megkülönbözteti a székelyeket, ez utóbbiakat Ménmarót vezér területére helyezve, ahol egyébként kazár népséget (*gentes, qui dicuntur Cozar*) is említi. Ezt az ellentmondást azonban a kabar eredetet feladó Györffy György sem

⁶³ ÁMTBF 47.

⁶⁴ ÁMTBF 45., 47-48.

⁶⁵ Kristó 1980. 113.

⁶⁶ Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum. T. XXX. Pars II. Lipsiae MCMXXXIV. 742.

⁶⁷ Gombos, Albinus, Franciscus: Catalogus fontium historicae Hungaricae. I. Budapestini 1937. 111.

⁶⁸ Vesd össze Tóth 1984. 101-102. Nem fogadja el ezt a datálást Fodor 1988. 93-94. sem.

⁶⁹ Silagi – Veszprémy 1991. 48-50. Magyar fordítás HKÍF 292-293.

⁷⁰ Györffy György: Krónikáink és a magyar őstörténet. Budapest, 1948. 124-125. (a továbbiakban: Györffy 1948.); Kristó 1980. 115.; Németh 1991. 186.

tartotta feloldhatatlannak, mivel „*Anonymus egy népet más esetben is három néven is szerepeltet, pl. Tonuzoba besenyőire Bissenri, a balkáni besenyőkre Picenati és Taksony-kori keleti szomszédainkra Cumani nevet használ.*”⁷¹ Úgy vélem, hogy a kunok (azaz a kabarok) és a székelyek Anonymus általi különválasztása nem két különböző népességhez kapcsolódó, egymástól független hagyomány létezésére utal, hanem csak arról van szó, hogy a kabar-székelyeket illetően különböző idősíkok csúsztak össze a gesta lapjain. Anonymus ismerte a kabarok csatlakozásáról szóló (egyre inkább elhalványuló) hagyományt, amelyet a kun-motívum révén illesztett művébe. (A gestaíró szóhasználatában a *kun* bizonyára 'kazár', esetleg 'volgai bolgár' jelentéssel bírt, s kevésbé valószínű, hogy a besenyőkre vonatkozott volna.⁷²) Anonymus korára a székelyek (nyelvi) elmagyarosodása már végbement; a Névtelen azt ugyan tudta róluk, hogy a „kunokhoz” hasonlóan szintén csatlakoztak a magyarokhoz, azt viszont, hogy pontosan mikor és hogyan, már nem. Számára a székely-motívum arra szolgáltatót alapot, hogy e népet a történeti valósággal ellentétben Attila régi alattvalójának beállítva megteremtse a jogfolytonosságot a hun király és a magyarok között, törvényes kereteket biztosítva így a honfoglalásnak. Hogy a kabar csatlakozásnak Anonymus által megőrzött hagyománya eredetileg a székelyekre vonatkozott, annak némi megerősítést jelentheti Kézai Simon azon híradása, miszerint „*a székelyek ... értesülvén arról, hogy a magyarok újólaj Pannóniába vonultak, a visszatérőknek Oraszország határain elébük mentek (Zaculi...redeuntibus in Rutheniae finibus occurrerunt)*”⁷³ Vagyis a magyar hagyományban is megmaradt némi (igaz, csak halovány) nyoma a székely-kabar azonosságnak, s alapvetően Anonymus sem mond ellent ennek az emlékezetnek.

Magam úgy látom, hogy az írott források ugyan nem tartalmaznak perdöntő bizonyítékokat arra vonatkozóan, hogy a székelyek a kabarok közé tartoztak volna, a hazai hagyományanyag utalásai, legfőképp pedig a két népesség hasonló szerepköre,⁷⁴ illetve a 9. századi magyarok, eszkelek és kabarok térbeli közelsége erősen valószínűvé teszik ezt a kapcsolatot. Nem szabad figyelmen kívül hagyni azt sem, hogy nincsenek olyan érvek és megfontolások, amelyek kizárnák e kapcsolat meglétét.⁷⁵ A lehetőségekhez mérten biztonsággal lehet tehát állítani, hogy a székelyek a kabarok közé tartoztak.

Ha el is fogadjuk a székely-kabar kapcsolat feltevését, külön problémát jelent annak eldöntése, hogy a székelyek a kabarok kötelékén belül csatlakoztak a magya-

⁷¹ Györffy 1983. 21.

⁷² Kordé Zoltán: A magyarországi besenyők az Árpád-korban. AUSz. AH Tom. XC. Szeged, 1990. 6. 16. sz. jegyzet; Kristó Gyula – Makk Ferenc: Az Árpád-házi uralkodók. Budapest, [1996.] 24. (a továbbiakban: Kristó – Makk 1996.)

⁷³ SRH I. 162. Magyar ford.: HKÍF 349.

⁷⁴ A székelyek csatlakozott segédnépi szerepére: Kordé Zoltán: A székelyek a XII. századi elbeszélő forrásokban. AUSz. AH Tom. XCII. Szeged, 1991. 17-24.; Kordé Zoltán: A székelység a tatárjárás előtti oklevelekben. In: Régi és új peregrináció. Magyarok külföldön, külföldiek Magyarországon. A III. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszuson – Szeged, 1991. augusztus 12-16. – elhangzott előadások. Szerkesztette Békési Imre – Jankovics József – Kósa László – Nyerges Judit. I. Budapest, Szeged, 1993. 134-139.; Kristó 1996b. 49. skk.

⁷⁵ Kordé Zoltán: A székely-kérdés buktatói. Válasz Bóna Istvánnak. Korunk 1994/6. 118-119.; Kristó 1996b. 53-56.

rokhoz vagy eltérő időpontokban lezajlott, egymástól különböző eseményekről van szó. E problémával az utóbbi időben több alkalommal is foglalkozott Kristó Gyula. Felfogása szerint a volgai bolgárok közé tartozó *eszkel* törzs (illetve annak egy része) a Volga vidéki Magna Hungariában, a 8. század közepe táján csatlakozott a magyarokhoz. Kristó – Berta Árpád törzsnevekkel kapcsolatos elméletére támaszkodva⁷⁶ – úgy vélte, hogy a székelyek a magyarokon belüli etnikai csoportként, a Kürt törzs integráns részeként vettek részt a Magna Hungáriából Levediába tartó vándorlásban.⁷⁷ A kabarok csatlakozására nagyjából egy évszázad múltán, az Etelközbe történő továbbköltözés során került sor: *„a kabar csatlakozás szorosán kapcsolódott a kangar-szavárd háború következtében nyugat felé indult magyarok útjához. Az Etelköz felé tartó magyarok bizonyos kazár népességet ragadhattak magukkal, s ezekkel együtt telepedtek le Etelközben. A csatlakozás dátuma tehát nagyjából 850 tájára tehető.”*⁷⁸ Az elgondolást jobban megvilágítja a szerző által újabban a nomád birodalmakra (így természetesen a magyar „nomád birodalomra” is) kidolgozott koncepció. Az elmélet 2. pontjában megfogalmazott sajátosság szerint a nomád birodalom *„a legkülönbözőbb népelemeket magában foglalta anélkül, hogy azok népi, területi, foglalkozási kereteit megbontotta volna (vagyis nem végezte el a birodalom egyneműsítését, homogenizációját etnikai-társadalmi vonatkozásban).”*⁷⁹ Ami a magyar nomádállam kialakulásának a fokozatait illeti, Kristó (Berta Árpád említett vizsgálatára támaszkodó) feltevése szerint *„eredetileg négy magyar törzssel számolhatunk ... az első négy törzs baskíriai eredetű, tehát 8. századi, s már ekkor a magyarság alkotórészét alkották a Kürt törzs részeként a székelyek.”*⁸⁰ Ehhez a képződményhez 830 táján török nevet viselő törzsek csatlakoztak (Tarján, Jenő, Kér, Keszi); a Kürt és Gyarmat törzsek összevonásával ebből a hét törzsből *„hozta létre a laza szálakkal egybefogott, Hétmagyar nevet viselő törzsszövetséget”* Levedi.⁸¹ A végső fejleményt azonban csak a kabarok 850 körüli csatlakozása jelentette: *„A legfontosabb fejlemény azonban kétségtelenül az volt, hogy a kabarok csatlakozásával ... egy idegen törzsszövetség került a magyarok fennhatósága alá, s ezzel vált formálisan is a magyar törzsszövetség magyar nomádállammá.”*⁸² Legújabbban a csatlakozás időpontját illetően a szerző módosított álláspontján, legalább is erre lehet következtetni fogalmazásából: *„A kabarok gyakorlatilag az eszkelekkel majdnem egy időben, a 9. század közepén társultak a magyarokhoz.”*⁸³

Magam úgy vélem, hogy nincs olyan kényszerítő körülmény, amely miatt korai, 8. század közepi időpontra vagy akárcsak rövid idővel a kabarok megjelenése előttre kellene helyezni a székely csatlakozás időpontját. Mint láttuk, a magyarok még a 870-es évek táján is határosak voltak (igaz, nem egészen világos, hogy miként) az

⁷⁶ Berta Árpád: Új vélemény török eredetű törzsneveinkről. Keletkutatás 1989 tavasz. 3-17.; Berta Árpád: Magyarok a steppe országútján. (Törzsek és törzsnevek). Szeged, 1996. január. 4-9.

⁷⁷ Kristó 1996. 90-93.

⁷⁸ Kristó 1996a. 55.

⁷⁹ Kristó Gyula: A magyar állam megszületése. Szegedi Középkortörténeti Könyvtár. 8. Szeged 1995. 83. (a továbbiakban: Kristó 1995.)

⁸⁰ Kristó 1995. 121.

⁸¹ Kristó 1995. 121.

⁸² Kristó 1995. 125.

⁸³ Kristó 1996b. 33.

eszkel-bolgárokkal, így a Hétmagyar törzsszövetséghez való kapcsolódás egészen eddig az időpontig lehetséges volt. Nyelvészeti megfontolások sem teszik szükségessé, hogy időben szétválasszuk a két csatlakozást. Bíborbanszületett Konstantinos művéből tudjuk, hogy a kabarok „a kazárok nyelvére is megtanították ezeket a türköket [a magyarokat – K. Z.], és mostanáig használják ezt a nyelvet, de tudják a türkök másik nyelvét is.”⁸⁴ Bár az eredeti görög szöveg nyelvtanilag többféleképpen is értelmezhető, „a három mondat világosan arról tanúskodik, hogy a magyarok a kabar csatlakozás révén kétnyelvűek voltak.”⁸⁵ Nyilvánvalóan nem csak a magyarokra, hanem a létszámban jóval kisebb kabarságra is érvényes a 10. század közepén a bilingvizmus állapota. A kabarok tehát (ha igaz a csatlakozásuk időpontjára vonatkozó kombináció) mintegy száz év alatt jutottak el a kétnyelvűségig, ami fontos állomást jelent a teljes nyelvcserehez vezető úton. Ezt követően 150-200 év állott rendelkezésükre ahhoz, hogy a nyelvi asszimiláció befejeződjön. Vagyis nincs nyelvi akadály egy olyan elképzelésnek, miszerint a kabarok kötelekében a magyarokhoz csatlakozó eszkel-bolgárok a 13-14. században már magyar nyelvű székelyekként bukkannak fel a forrásokban. Amíg tehát a kabar származtatás elé nem tornyosul semmilyen áthághatatlan akadály, addig egy ezt megelőző, Magna Hungariabeli csatlakozással szemben több megfontolás is felhozható. A székelyek ugyanis a 12-14. századi kútfők tanúbizonysága szerint nyelviileg ugyan elmagyarosodtak, de őrizték önálló nép- (törzs-) nevüket, katonai segédnépi szerepkörüket, kitapinthatóak eredeti hagyománytudatuk maradványai, rendelkeztek egyfajta sajátos csoporttudattal, szűkebb és tágabb környezetük még ekkoriban is világosan megkülönböztette őket a magyaroktól. Vagyis a székelyek évszázadokkal csatlakozásuk feltételezett (8. század közepi) időpontja után is megőrizték népi (etnikai) sajátosságaik jelentős részét, míg a kabarok – akik pedig a 10. század közepén még ennél is nagyobb mértékben különböztek a magyaroktól – nem sokkal később szinte nyomtalanul eltűnnek – legalább is a források lapjairól. A székelyek már csatlakozásuk idején sem alkothattak egy jelentéktelen kis csoportot, hiszen ebben az esetben – a nomád birodalmak „etnikai toleranciája” ellenére is – hamar elvesztették volna népi sajátosságaikat. Abban az esetben viszont, ha elfogadjuk, hogy az eszkel-bolgár törzs egy számottevőbb része csatlakozott a magyarokhoz (amely sajátosságainak egy részét sikerrel őrizte még a 12-13. században is), akkor valószínűbbnek tűnik azt feltételezni, hogy a befogadó törzsszövetség vezetői meghagyták az önálló törzsi keretet, s nem egy másik törzsi képződménybe sorolták be a jövevényeket. (Itt szeretném megjegyezni, hogy véleményem szerint a Kürt székely ágnev – amely a csatlakozás után csak jóval több mint fél évezreddel adatolható – nem szolgálhat bizonyítékkal arra nézve, hogy a 8. vagy éppen a 9. század közepén a székelyek ősei a hasonló nevű törzs tagjai voltak.⁸⁶) Ha el is fogadnánk azonban, hogy a magyarokhoz csatlakozó eszkeket besorolták valamelyik törzsbe (legyen az akár a Kürt), akkor is érthetetlen, hogy státuszuk a törzsszövetség szervezetében bekövetkezett jelentős átalakulásokat követően is változatlan maradt. Az első fejleményt a négy török nevű törzs

⁸⁴ ÁMBTF 46.

⁸⁵ ÁMTBF 46. 33. sz. jegyzet.

⁸⁶ Vesd össze Kristó 1996. 92.

feltételezett levediai csatlakozása jelentette; a steppei szabályoknak megfelelően ezt követően közülük kellett volna kikerülnie az elő- és hátvédet adó katonaságnak. Amiképpen változhatott a vezértörzs, ugyanúgy nem volt állandó jellegű a segédnépi feladatokat ellátó alakulatok köre sem; ezt a veszélyes, nehéz szerepet a frissen csatlakozottak vették át. Ugyanez a helyzet a kabar csatlakozást illetően is; róluk világosan megmondja Bíborbanszületett Konstantinos, hogy *„háborúban elől jártak, az első törzsek rangjára emelték őket.”*⁸⁷ Vagyis legkésőbb ekkor át kellett venniük a székelyek feladatát. A későbbi kútfőkből viszont, mint már említettük, világosan kiderül, hogy a székelyek változatlanul betöltötték e csatlakozott segédnépi feladatkört még a 12-13. században is. Ha azt feltételezzük, hogy a törzsszövetség vezetése a kabar csatlakozást követően összevonta a székelyeket és a frissen érkezett jövevényeket, akkor sérelmet szenved az a kritérium, miszerint a nomádállam *„a legkülönbözőbb népelemeket magában foglalta anélkül, hogy azok népi, területi, foglalkozási kereteit megbontotta volna.”*⁸⁸ Azt viszont, hogy a székelyek és a kabarok külön-külön látták volna el az elővédi, katonai feladatokat – Kristó Gyula legutóbbi felfogásával egyetértésben⁸⁹ – magam is valószínűtlennek vélem.

Mindezen megfontolások alapján azt tartom a legvalószínűbbnek, hogy a székelyek ősei, az eszkel-bolgár törzs tagjai a kabarok kötelékén belül csatlakoztak a magyarokhoz a 850 körüli években. További, nehezen tisztázható problémát jelent ugyanakkor a székelység kabarságon belül elfoglalt helyének, illetve a két népesség közötti viszonynak a pontosabb meghatározása. A kiindulópontot megint csak Konstantinos Porphyrogennétos szövege jelentheti. A császár szerint *„egy fejedelem van náluk, azaz a kabarok három törzsében, aki máig is megvan.”*⁹⁰ A szerző a *genea* szót használja, ami egyaránt jelenthet nemzetséget és törzset is, jelen esetben bizonyára 'törzs' vagy 'törzstöredék' az értelme. Mivel felfogásom szerint a székelyek a bolgár-török eszkel törzsből kerültek ki, így valószínűnek tartom, hogy a három kabar törzs(töredék) *egyike* az eszkel-székelyekből állt, a másik kettő azonban feltehetőleg nem. Az ismeretlen törzsek eredeti nevének a meghatározásához túl kevés támpont van. A kabarok szervezetét részletes vizsgálatnak alávető Tóth Sándor arra a következtetésre jutott, hogy *„a kabarok-kavarok azonos etnikummal (kazár-kavar), azonos nyelvvel (kazár), közös történettel (kazáriai múlt, elszakadás, letelepedés a magyar szállásterületen), saját belső szerkezettel (három törzs), közös vezetővel (egy arklón) rendelkeztek”*⁹¹ Ha a fennmaradó két kabar törzs nevét nem is tudjuk meghatározni, azt valószínűnek tartjuk, hogy az eszkelkehez hasonló nyelvű, etnikumú (talán bolgár-török) népesség alkothatta őket. Tóth Sándor felfogása szerint a kabarság törzsszövetségi jellegű szervezettel rendelkezett: *„két szövetséges nép (etnosz) élt a 9. századi magyar szállásterületen: a magyar és a kabar. Mindkét nép törzsszövetségi jellegű szervezettel rendelkezett, amely egymástól független lehetett. Ezért inkább 7+3-as felépítésű magyar-kabar törzsszövetségről beszélhetünk. A később csatlakozott kabarok*

⁸⁷ ÁMTBF 46.

⁸⁸ Kristó 1995. 83.

⁸⁹ Kristó 1996b. 56.

⁹⁰ ÁMTBF 46.

⁹¹ Tóth 1984. 107.

kapcsolata a hét magyar törzssel sajátos kettősséget mutatott: háborúban együttarcolás (alárendeltség), ugyanakkor a belső szervezeti keretek megtartása (önállóság).⁹² Magam nem látom komoly akadályát annak, hogy – nem egyedülként⁹³ – elfogadjam a kabarok szervezetről, illetve a magyar törzsszövetséghez való kapcsolódásáról Tóth Sándor által megrajzolt képet. Úgy vélem, hogy a kabar „törzsszövetségen” belül az eszkel-bolgárok játszhatták a „vezértörzs” szerepét. Legalább is erre enged következtetni az, hogy a *székely* elnevezés (és maga a népi egység is) hosszú évszázadokon keresztül megmaradt, míg a másik két törzs(töredék) neve szinte nyomtalanul elenyészett. Valószínűleg hasonló folyamat játszódhatott le, mint a *Hétmagyar* törzsszövetségben: a szövetség a vezértörzs nevét veszi fel (szöösszetételben), majd a törzsi rendszer felbomlását követően az egész népességet ezzel az elnevezéssel illetik. A *kabar* mint tudjuk, jelentésétől függetlenül,⁹⁴ mesterséges név („*holmi kabaroknak neveztek el őket*” – mondja forrásunk⁹⁵), amely – eltérően a többi törzsnévtől – helynévi formában alig-alig fordul elő.⁹⁶ E „hivatalos” megnevezés helyett a mindennapi életben a kabarok saját törzseik neveit, az idő múlásával pedig egyre inkább a „vezértörzs” *székely* elnevezését használták, amely azután az egész népesség összelnevezésévé vált. (A magyaroknak is volt egy belső, valamint egy, az *onogurból* képzett, s az idegenek által használatos neve.)⁹⁷

Ami a három kabar törzs Bíborbanszületett Konstantinos által említett fejedelmét (*arkhón*) illeti, magam azokkal a véleményekkel értek egyet, amelyek az Abáknak tulajdonítják e tisztséget.⁹⁸ Hogy e nagy múltú nemzetségnek köze volt a székelyekhez (és így a kabarokhoz), az a magyar hagyományban is hangot kapott. Kézai Simon Csabával kapcsolatban azt a megjegyzést teszi, hogy „*ettől a Csabától ered az Aba nemzetség*”, valamint, hogy „*Szkitiában nem kapott feleséget, hanem a hvárezmi népből [de gente Corosmina] nősiült*”, fiait pedig Edemennek és Ednek hívták.⁹⁹ Anonymus ugyan egészen más összefüggésben említi Csaba nevét, de az Abák kabar eredetéről – közvetett módon – ő is tanúbizonyoságot tesz. Az Ed-Edömén testvérpár nála is e nemzetség őseként szerepel: „*Árpád fejedelem nagy földet juttatott a Mátra erdejében Ednek és Edöménnek, ahol később unokájuk, Pata várat épített.*

⁹² Tóth 1984. 112.

⁹³ Hasonlóképpen Kristó 1995. 124-125., Kristó 1996b. 33. skk.

⁹⁴ A *kabar* elnevezéssel kapcsolatos etimológiákra: Tóth Sándor László in: KMTL 311.

⁹⁵ ÁMTBF 46.

⁹⁶ Helynévi előfordulások: Kristó Gyula – Makk Ferenc – Szegfű László: Adatok „korai” helyneveink ismeretéhez. I. AUSz. AH Tom. XLIV-XLVIII. Szeged, 1973. 12.

⁹⁷ Mindebből következően magam nem értek egyet Kristó Gyula felfogásával, aki úgy látta, hogy „*székelyek – anélkül, hogy ebben a nagyobb egységben feloldódtak volna – közel két évszázadon át a kabarok részeként a magyarok katonai segédnépei számára megszervezett politikai képződményben éltek.*” (Kristó 1996b. 58.) E képződményből – amelyet a feltevés szerint székelyek mellett főleg mohamedán hitű kálizok, izmaeliták alkottak – a 11. század során vált volna ki a székelység. (Kristó 1996b. 59.)

⁹⁸ A kabar fejedelmé kitérőre vonatkozó nézetek: Tóth 1984. 108-109. Az Abák kabar eredetére: Draskóczy István in: KMTL 27.; Szegfű László in: KMTL 592-593.; Kristó 1980. 454-457.; Kristó – Makk 1996. 61-62. Lásd még Kordé Zoltán: Néhány gondolat a Csaba-problémáról. AUSz. AH Tom. CIII. Szeged, 1996. 57-65. 63-64. (a továbbiakban: Kordé 1996a.)

⁹⁹ SRH I. 163. Magyar fordítás HKÍF 349-350.

*Tőlük származott sok idő múltával Sámuel király, akit később kegyessége miatt Abának hívtak.*¹⁰⁰ Mivel tudjuk, hogy Anonymus a csatlakozó „kun” (valójában kabar) vezérek között tartotta számon Edet és Edömént, ez a híradása az Abák kabar származásával kapcsolatos hagyomány meglétére utal.¹⁰¹ Elképzelhető, hogy e tisztséget már a kabar csatlakozás idejében is valamelyik Aba-ős töltötte be; valószínűnek látszik az is, hogy a kabar fejedelem a „vezértörzsből”, vagyis az eszkelek közül került ki. Azt viszont adatok híján már csak találgatni tudjuk, hogy ha ez valóban így volt, akkor létesültek-e dinasztikus kapcsolatok Aba Sámuel Szent István húgával kötött házasságát megelőzően is az Árpádok és a székely-kabar Abák között.

Végére érven az eredetkérdéssel kapcsolatos fejtegetéseknek, röviden úgy összegezhethetnénk a székelység ősei által bejárt utat, hogy az az eszkel-bolgár törzstől a kabarság keretében a Hétmagyar törzsszövetségig vezetett, mely alakulat keretében a székelyek is új hazát találtak maguknak a Kárpát-medencében.

2. A legkorábbi székely hagyományanyag

Szorosan kapcsolódik az eredetkérdéshez a székelység hagyományanyagának a problémája. E vonatkozásban lényegében Anonymusra és Kézai Simonra vagyunk utalva, az általuk leírtak jelentik ugyanis a legkorábbi forrásokat a székelyek – jóllehet csak töredékesen fennmaradt – „eredeti” hagyományanyagára nézve. III. Béla névtelen jegyzője úgy fogalmazott, hogy *„a székelyek, akik kezdetben Attila király népe voltak”,* a Kórógy folyó mentén csatlakoztak a magyarokhoz, majd pedig közösen vonultak Ménymarót bihari vezér ellen.¹⁰² Kézai Simon a hun-történeten belül szól a székelyekről. Elbeszélése szerint *„a székelyek ... a hunok maradékai, akik értesülvén arról, hogy a magyarok újlag Pannóniába vonultak, a visszatérőknek Oroszország határain eléjük mentek, és ... együttesen meghódították Pannóniát ... Ezek a székelyek azt gondolták, hogy Csaba meghalt Görögországban, ezért szól így a nép száján a közmondás: «Akkor térj vissza – mondják az eltávozonak –, amikor Csaba visszajön Görögországból.» E Csaba tehát Attila – Honoriusnak, a görögök császárának leányától nemzett – törvényes fia volt, fiait Edöménnek és Ednek hívták. Edömén pedig, amikor a magyarok másodízben tértek vissza Pannóniába, apjának és anyjának nagy családjával beköltözött ide, ugyanis anyja a hvárezniek közül származott. Ed viszont apjánál maradt Szkítiában. Ettől a Csabától ered az Aba nemzetség. Midőn tehát Csaba Szkítiába menve szélteben kérkedett anyja nemességével, a hunok nemessége megvetette őt, azt mondták róla, hogy nem igaz fia Szkítaországnak, hanem mintegy idegen nemzet keveréke, ami miatt Szkítiában nem kapott feleséget, hanem a hvárezni népből nősült.»¹⁰³*

A fő kérdést az jelenti, hogy rendelkezett-e a székelység valódi, illetve fiktív, mesterségesen kialakított hun hagyománytudattal vagy a hunokkal való kapcsolat csak

¹⁰⁰ Silagi – Veszprémy 1991. 84. Magyar fordítás HKÍF 315.

¹⁰¹ Aba Sámuel és az Aba nem kapcsolatára: Draskóczy István in: KMTL 27.; Szegfű László in: KMTL 592-593.; Kristó – Makk 1996. 67.

¹⁰² Silagi – Veszprémy 1991. 116-118. Magyar fordítás HKÍF 336.

¹⁰³ SRH I. 162-163., 184. Magyar fordítás HKÍF 348-350.

a középkori krónikások leleményének tekintendő-e. Az Árpád-dinasztia és a magyarság hun, illetve Attila-tudatával kapcsolatban – a ma is zajló viták ellenére – elmondható, hogy a forráskritika több mint egy évszázad alatt elegendő meggyőző érvet gyűjtött össze ahhoz, hogy e „hagyományt” a középkori historikusok tudóskodó kombinációjából fogant teóriának tartsuk.¹⁰⁴ Ez kérdésfeltevésünk szempontjából ugyan nem mellőzhető körülmény, de természetesen külön vizsgálat döntheti csak el, hogy lehetett-e a székelységnek az Árpádoktól és a magyarságtól függetlenül saját – valódi vagy fiktív – hun tudata. Ecsedy Ildikó állásfoglalása szerint *„egy hajdani erdélyi Attila-mondakörre vallanak Göcsej székely eredetű telepeseinek avar korra visszamutatató eredetmondái, a «Palóc herceg» történetei is, noha ősiségük inkább csak tartalmi mozzanatokból következtethető ki, és ezt legfeljebb az itt feljegyzett Attila-monda elterjedtsége, változatainak sokfélesége erősítheti.»*¹⁰⁵ Veszprémy László a magyarországi írott hun hagyomány Anonymusnál található részleteit vizsgálva úgy vélekedett, hogy *„a székelyek nevének emlegetése egyúttal arra is bizonyíték, hogy ekkorra [a gesta keletkezése idejében – K. Z.] már kialakult – még ha kidolgozatlanul is – egy székely-hun hagyomány.»*¹⁰⁶ Részletesen foglalkozott a székely hun hagyománnyal Kristó Gyula.¹⁰⁷ Megítélése szerint *„a székelyek hun hagyományának megkérdőjelezésére kevés a lehetőség; sokkal több jel mutat arra, hogy a székelyek valamilyen – nem valószínű, hanem hagyománybeli, tudati – kapcsolatban álltak Attilával, illetve a hunokkal.»*¹⁰⁸ Ezt egyfelől a székelyek mai napig élő hun hagyománya és a krónikák támasztják alá: *„Anonymus egyedül a székelyekről szolt úgy, mint akik Attilával kapcsolatot tartottak, ugyanis szerinte a székelyek kezdetben Attila király népe voltak.»*¹⁰⁹ Másrészt a székelyek, akik az onogur-bolgár eszkek utódai, a magyarokhoz történt csatlakozásukat követően is megőrizték az onogurok fiktív hun hagyományát, amelyet a bolgár fejedelmi lista is tükröz.¹¹⁰ Egészen más jellegű érvrendszer alapján tulajdonít hun származástudatot a székelységnek Makkay János. Szerinte e népcsoport *„mint a késő avar kori magyarság része, a honfoglalást megérte ... Aligha kételkedhetünk abban, hogy Kuvrat és utódai hittek Attila törzstől való származásukban a megőrzött történeti szájhagyomány és feljegyzett fiktív biológiai leszármazás alapján. Az uralmuk alatt élő, akár ősmagyar nyelvű népek (és így a székelyek) idővel bizonyára azonosultak ezzel a hagyománnyal, főleg amiatt, hogy előngor őseiktől réges-régen elválva, saját maguknak ilyen élő és nevezetes történeti hagyományuk ... nem volt.»*¹¹¹

A székelység hun tudatának a vizsgálata során – akárcsak az Árpádok és a magyarság esetében – a krónikákban megőrzött anyag elemzése jelenti a kiinduló-

¹⁰⁴ Kristó 1996a. 71-82.; Kordé 1996. 30-34.

¹⁰⁵ Ecsedy Ildikó: A magyarországi „Attila sírja”-hagyomány keleti hátteréről. In: Mítosz és történelem. Előmunkálatok a magyarság néprajzához. Budapest, 1978. 68-69.

¹⁰⁶ Veszprémy László: A hun-magyar hagyomány alakulása és a tatárjárás. Hadtörténelmi Közlemények. 1991. 22-32. 26. 15. sz. jegyzet. (a továbbiakban: Veszprémy 1991.)

¹⁰⁷ Kristó 1996. 82-84.; 91. Kristó 1996a. 106-107. Lásd még Kristó 1996b. 23-31.

¹⁰⁸ Kristó 1996a. 106-107.

¹⁰⁹ Kristó 1996a. 106.

¹¹⁰ Kristó 1996. 91.

¹¹¹ Makkay János: A magyarság keletkezése. Szolnok, 1994. 122. Lásd még Makkay János: Indul a magyar Attila földjére. Budapest, 1996. 109-117.

pontot. A kutatás egy vonulata már régóta hangoztatja, hogy a hun-történetben, illetve a Csaba-motívumban nincsenek olyan mozzanatok, amelyek igazolhatnák a székelység körében meglévő, akár valódi, akár fiktív hun-hagyománytudat meglétét.¹¹² Ami „Csaba királyfi” és népe történetéből nem minősül Kézai „tudós” kombinációjának és meseszövéésének, az legfeljebb aranyi, hogy a székelyeknek volt egyfajta, az Abákhoz kapcsolódó tradíciója, egyes csoportjaik pedig valamikor szorosabb viszonyba kerültek a nemzetség egy Csaba nevű tagjával. E Csaba, elterjedt nézet szerint 10. századi kalandozó vezér volt, aki az augsburgi vesztes csatából hazatérve népének (a székelyeknek) egy részével a Balkán-félszigetre költözött. Véleményem szerint viszont e koncepció forrásos bázisa meglehetősen ingatag, így Csabában az Aba nemzetség egy közelebbiről nem ismert, 11-12. századi tagját láthatjuk, aki fontos szerepet játszva egyes székely csoportok életében, a későbbiek során (Kézai Simonnak köszönhetően) részévé vált az egész népesség hagyománytudatának.¹¹³ Akárki volt is e Csaba, aranyi elmondható róla, hogy nem a hun (vagy az avar), hanem a magyar történelem szereplője volt. A Kézai-krónikában vele kapcsolatban megőrzött történet pedig legfeljebb csak arra szolgálhat bizonyítéku, hogy a székelység a magyarságtól eltérő hagyományanyaggal rendelkezett, de arra nem, hogy valamiféle Attila- vagy hun-tudattal számoljunk.

Külön vizsgálat tárgyát képezi Anonymus azon állítása, miszerint a székelyek „kezdetben Attila király népe voltak.”¹¹⁴ A kijelentés értelmezése a Névtelen Jegyző székelyekkel kapcsolatos ismereteinek és az általa megrajzolt Attila-hagyománynak az elemzése révén kísérrelhető meg.

Anonymus gestájában még nincs nyoma valamiféle „komplex” hun-hagyomány jelentkezésének. Béla király jegyzője nem használja a *hun* népnevet (ezt – jelen ismereteink szerint – elsőként csak a 13. század második felében írják le magyar forrásban¹¹⁵), nem tesz egyenlőségjelet a két nép közé, holott a külföldi irodalomban ez az azonosítás a 12-13. század fordulója körül már több évszázados előzményre tekinthetett vissza.¹¹⁶ Nem használja ki a *Hun(nus)* és a *Hungarus* elnevezés közötti hasonlóságot sem; az utóbbi népnevet, nyelvészkedő hajlamának megfelelően a *(H)ungvar* névből eredezteti.¹¹⁷ A Névtelen törekvése csak arra irányul, hogy az Árpád-dinasztiát a hun uralkodótól, Attilától származtassa le. E vonatkozásban is hiába keressük azonban a gestában a hun-történet számos elemét. Anonymus nem tud a hun király állítólagos fiáról: Csabáról (e nevet egészen más összefüggésben, a Balkán-félszigeten maradt magyarság jelzőjeként említi¹¹⁸) és Aladárról, illetve a

¹¹² A fontosabb nézetekre: Kordé 1996a. 57. skk.

¹¹³ Kordé 1996a. 62. skk.

¹¹⁴ Silági – Veszprémy 1991. 116.: „*Siculi, qui primo erant populi Athlyle regis.*” Magyar fordítás: HKIF 336.

¹¹⁵ Kristó 1996. 77.

¹¹⁶ Hóman Bálint: A magyar hun-hagyomány és hun-monda. In: Történetírás és forráskritika. Budapest, 1938. 45–170. 78-89. (a továbbiakban: Hóman 1925.); Györffy 1948. 129-133.

¹¹⁷ Silági – Veszprémy 1991. 36., 56., 94.

¹¹⁸ „... A ma Csabamagyarjának nevezett nép (populus ille, qui nunc dicitur Sobamogera) Szovárd halála után maradt Görögországban. Görögül azért nevezték őket csabának, azaz bolond népnek, mert uruk halála után nem akartak visszatérni hazájukba.” – írja Anonymus (Silági – Veszprémy 1991.

közöttük lezajlott testvérháborúról. Különbséget jelent az is, hogy amíg Anonymus egyértelműen Attilát teszi meg az Árpádok őseinek, addig a hun-történet szerzője, Kézai Simon, homályban hagyja a közöttük levő kapcsolatot.¹¹⁹

A Névtelen Jegyző nem részletezi Attila és az Árpádok genealógiai kapcsolatát. A rokonságról annyit közöl, hogy Magóg „királytól származott a nevezetes és hatalmas király, Attila ... Hosszú idő elteltével az említett Magóg királytól származott Ügyek, Álmos fejedelem apja, akitől Magyarország királyai és hercegei eredetüket származtatták.”¹²⁰ A meglehetősen elnagyolt származtatás hitelét Anonymus – akaratán kívül – azáltal is gyengíti, hogy tudtul adja, miszerint az Árpádok nem a hun királytól, hanem Álmos fejedelemtől számították eredetüket: „*Ugyek, pater Almi ducis, a quo reges et duces Hungarie originem duxerunt.*” A Névtelen – megint csak szándékával ellentétben – teljesen hiteltelenné teszi az Attilával való rokonítást a fentebb már említett Turulmondának a közlésével: „*Az Úr megtestesülésének 819. évében Ügyek volt Szkítia legjelesebb vezére, aki, mint fentebb említettük, hosszú idő múltán Magóg királytól származott. Önedbelia fejedelem Emese nevű leányát vette nőül Dentumogerben, s tőle született meg Álmosnak nevezett fia. Az Álmos nevet azonban isteni közbelépés eredményeként nyerte, mivel várandós anyjának álmában égi látomás jelent meg turulmadár képében (in forma asturis). Az reá szállván mintegy teherbe ejtette, és tudomására hozta, hogy méhéből forrás fakad, s hogy ágyékából dicsőséges királyok származnak majd, akik azonban nem saját földjükön fognak sokasodni.*”¹²¹ A monda (amelyet csekély eltérésekkel a krónikakompozíció is megőrzött) a kutatás régi megállapítása szerint az Árpádok totemisztikus eredethagyományát tükrözi. Ebben a hagyományban pedig Attilának semmi szerepe sincs, a mitikus történet nem az ő, hanem a nemzetség, a dinasztia felemelkedése szempontjából kulcsszerepet játszó Álmos születését meséli el. Szintén nem valamiféle dinasztikus vagy népi Attila-hagyományból merített Anonymus akkor sem, amikor Óbudát a német *Ettzelburg* névvel, illetve az „Attila városa” (*civitas Attilae regis*) kifejezéssel illette.¹²² A Névtelen Jegyző Magyarországon a harmadik keresztes hadjárat alkalmával megfordult kortárs német írók – Ansbertus

108. Magyar fordítás HKÍF 330.). A kutatás régi megállapítása szerint Anonymus ebben az esetben félreértett egy – eredetileg a magyarságról Csaba vezetésével leszakadt néprészre vonatkozó – kifejezést (HKÍF 330. 1112. és 1113. sz. jegyzet).

¹¹⁹ Kézai Attila származásáról annyit ír, hogy „*Benedegúz fia volt*”, fivére pedig „*az Érd nemzetségbeli Röv és Buda*” (A magyar középkor irodalma. Szerkesztette V. Kovács Sándor. Budapest, 1984. [a továbbiakban: MKI 121.]; SRH I. 147.). Később még azt is megtudjuk róla, hogy „*címere, amelyet pajzsán viselt, egy madárhoz hasonlított – magyarul turul a neve – fején koronával*” (MKI 125.; SRH I. 152.). Az Árpád-ház névadójának családi viszonyairól annyit közöl a krónikás, hogy „*a Turul nemből Árpád, Álmos fia, Előt unokája, Ügyek dédunokája a többieknél gazdagabb volt és hada is erősebb*” (MKI 135.; SRH I. 165.), említetlenül hagyva az Attilához fűződő esetleges rokonsági kapcsolatot. Figyelemre méltó, hogy a kedvező színben feltüntetett Attila-fiút, Csabát nem az Árpádokkal, hanem az Aba nemmel köti össze Kézai (SRH I. 163.). A hun-történetet bővítő 14. századi krónikakompozíció – észlelve a hiányosságokat – részletet leszármazási táblázattal „bizonyítja” az Árpádok Attilától való eredetét (SRH I. 284-285.)

¹²⁰ Silagi – Veszprémy 1991. 32. Magyar fordítás HKÍF 281-282.

¹²¹ HKÍF 284.; Silagi – Veszprémy 1991. 36.

¹²² *Ecilburgu–Eciburgu–Eltiburgu*: Silagi – Veszprémy 1991. 32., 110., 114.; *civitas Attilae regis*: Silagi – Veszprémy 108., 110., 116., 122.

és Lübecki Arnold – nyomán a *„Jegfrüßere”* (12. századvégi) véleményt vetette papírra, amikor megjegyezte, hogy Budavárát németül Ecilburgnak nevezik s itt állott hajdan Attila városa.¹²³

Az elmondottak azt támasztják alá, hogy az Árpádok Attila-rokonságáról Anonymus által leírtak nem valódi hagyományból táplálkoztak, hanem külföldi (elsősorban német) elképzelések átvétele révén létrejött, konkrét célkitűzéseket is megvalósító kombinációnak tekinthetők. A névtelen gestaíró törekvése az volt, hogy az Árpád-ház tekintélyét a hun uralkodóval való rokonság révén is emelje, a honfoglalást pedig – több mint háromszáz év távolából – Attila örökségének a birtokbavételeként ábrázolva a vitézség és a jogi szempontból is támadhatatlan cselekedet eredményének láttassa.¹²⁴ Az, hogy Anonymus az Attilával kapcsolatos ismereteit nem a történeti hagyományból merítette, önmagában is megkérdőjelezi azon állításának a hitelét, miszerint a székelyek *„Attila király népe voltak.”* Ahhoz azonban, hogy a kérdést – tudhatott-e a Névtelen valamilyen Attilával vagy a hunokkal kapcsolatos székely hagyományról – megválaszolhassam, meg kell vizsgálni a gestaírónak e népcsoportra vonatkozó ismereteit.

A gesta 50. fejezetében esik szó a Ménmarót bihari vezér elleni hadjáratról, amelynek Ösbő és Velek voltak a vezetői. A sereg és a hadvezérek a Tiszán átkelve *„a Kórógy folyó mentén táboroztak le. Mintán a székelyek, akik kezdetben Attila király népe voltak, értesültek a nagyhírű Ösbőről, békésen elébevonultak, és fiaikat különféle ajándékokkal tiszta átadták neki, s a Ménmarót elleni harcban Ösbő serege előtt az első csatasort biztosították maguknak. A vezérek a székelyek fiait azon nyomban elküldték Árpád fejedelemhez, ők maguk meg az elöl haladó székelyek mögött Ménmarót ellen indultak.”*¹²⁵ A magyarok és a székelyek 20, illetve 15 vitézüik eleste árán végül is hódoltatták a bihari vezért.¹²⁶ Anonymus, mint köztudott, gyakran saját korának a viszonyait vetítette vissza a honfoglalás idejébe, így pótolván forrásainak a szűkösségét, ismereteinek a hiányosságait. Hasonlóképpen járt el a székelyek esetében is, akik szerinte békésen elébevonultak (*obviam pacifici venerunt*) a Kórógy vize mellett táborozó Ösbőnek. Az elbeszélésből kitűnik, hogy a gestaíró – mint Györffy György rámutatott – Bihar területére helyezte a honfoglalás kori székelység lakóhelyét.¹²⁷ Erre valószínűleg az készítette a szerzőt, hogy ekkoriban (a 12-13. század fordulója körül) Bihar még jelentős székely központ volt.¹²⁸ Feltűnő ugyanakkor, hogy Anonymusnak nincs tudomása az erdélyi székelyekről, holott a gesta keletkezésének időpontjában e népcsoport jelentős része már a Királyhágón túl helyezkedett el. Hiányuk annál inkább

¹²³ Györffy 1948. 134. Lásd még Johannes de Thurocz: *Chronica Hungarorum*. II/1. Ab initiis usque ad annum 1301. Composuit: Mályusz, Elemér – Kristó, Julio. Budapest, 1988. 115.; Kubinyi András in: KMTL. 501-502.; Kristó 1996. 80-81.

¹²⁴ Kordé Zoltán in: KMTL. 50-51.; Kristó Gyula: *A történeti irodalom Magyarországon a kezdetektől 1241-ig*. Irodalomtörténeti füzetek 135. sz. Budapest, 1994. 37. (a továbbiakban: Kristó 1994.)

¹²⁵ HKÍF 336-337.; Silagi – Veszprémy 1991. 116.

¹²⁶ Silagi – Veszprémy 1991. 116-118.

¹²⁷ Györffy 1948. 144-145.

¹²⁸ Györffy György: *Anonymus. Rejtély avagy történeti forrás? Válogatott tanulmányok*. Budapest, 1988. 84.

szembetűnő, mivel a románokat – akiknek az Erdélybe való betelepítése néhány évtizeddel a gesta keletkezése előtt vette kezdetét – a honfoglaló magyarok ellenfeleiként szerepelteti a névtelen jegyző. Ez arra utal, hogy Anonymusnak a székely viszonyok tekintetében nem voltak precíz ismeretei. Híradásából az derül ki, hogy a magyarsághoz csatlakozott katonai elemnek tartotta e népességet, de a csatlakozás pontos időpontjáról és helyéről már nem volt tudomása. Problémát jelenthetett számára az is, hogy a magyarul beszélő székelyek az ő korában is „észrevehetően őrizték jogi, katonai, társadalmi különállásukat.”¹²⁹ Semmi sem utal arra, hogy a hozzávetőleges, meglehetősen pontatlan ismereteken túlmutató, konkrét tudásanyaggal rendelkezett volna Anonymus a székelységet illetően. Ha figyelembe vesszük, hogy az Attiláról általa elmondottak mögött nem állt konkrét hagyományanyag, s hogy a székelyeket csak felületesen ismerte, akkor a hun király és e népesség közötti kapcsolatra vonatkozó állításának sem adhatunk hitelt. Megjegyzését nem tekinthetjük egy feltételezett – valódi vagy fiktív – székely Attila-hagyomány bizonyítékának. Állítása azt a felfogását tükrözi, miszerint a szkíták – akik közé a székelyek és a magyarok is tartoznak – egy népet alkotnak, s valaha mind Attila fennhatósága alatt álltak, bár a későbbiekben elszakadtak egymástól. Másrészt, ahogy Györfly György is megállapította, „a székelyek Attila népeként való beállítását Anonymustól származik, aki ezzel a magyarok pannóniai jogfolytonosságát igazolja.”¹³⁰

A székelyek Attila-, illetve hun tudatával kapcsolatban a legkorábbi hazai források elemzése arra mutat, hogy a krónikások műveikben nem fenntartották, hanem megalapozták ezt a tudatot. Másként fogalmazva: e historikusok nem a feltételezett történeti hagyományból merítették állításaikat – ilyen hagyománynak ugyanis nincsen nyoma a forrásanyagban – , hanem részben (külföldi) irodalmi előzményekre, illetve a székelységre vonatkozó, meglehetősen hiányos ismereteikre támaszkodva alakították ki azt a képet, amely azután egyre inkább megrögzült a köztudatban és hosszú évszázadokig uralkodó történeti felfogássá vált. A gyakori ellenvetés, miszerint nehezen képzelhető el, hogy egy tudóskodó kombináció eredményeként létrejött, mesterségesen kialakított elképzelés elfogadott történeti hagyománnyá váljék, nem számol a székely hun hagyomány keletkezésének a körülményeivel. A 12. század vége felé jelentős változások játszódtak le a magyarországi történeti irodalomban. A korábbi, a pogány korszakot elvető szigorú egyházas szemlélet enyhültével lehetővé vált a kereszténység felvétele előtti magyar múlt korábitól eltérő szemlélete, egyáltalán, az ezzel való behatóbb foglalkozás.¹³¹ Ezzel egy időben, nyugat-európai hatásra „megjelent és kiterelvényesedett az irodalmi irányú és magaslatú gesta-irodalom, amely tudatában volt annak, hogy tülelmedett a szóbeliség szintjén, kiemelkedett a szóbeli hagyomány álomszerű világából, de azt a háttérrel, ahonnan anyagát merítette, meg is becsülte.”¹³² Márpedig ez a hagyomány-háttér a 13. század elejére jelentősen leszűkülte, komoly veszteségeket szenvedett el, részben a több évszázadnyi időbeli távolság, részben pedig az államalapítással, kereszténység

¹²⁹ Veszprémy 1991. 25.

¹³⁰ Györfly 1948. 144.

¹³¹ Mályusz Elemér: Krónika-problémák. Századok 1966. 719-720., 724-725.

¹³² Kristó 1994. 132.

felvételével együtt járó tudati változások következtében. Az írók – jelesen Anonymus – így onnan merítettek, ahonnan tudtak: külföldi historikusok fiktív azonosításából, igencsak hézagos őstörténeti ismereteikből, gyakran pedig gazdag fantáziájukból. Az 1220-as években kelet felé meginduló domonkos térítőutak, majd expedíciók¹³³ tovább mélyítették a magyar őstörténet és a keleten maradt magyarok iránti érdeklődést. Míg a század elején Anonymus elsősorban „*Magyarország királyainak és előkelőinek származását*” kívánta megírni, addig az 1280-as évek elején hun-történetet író Kézai Simon már jóval szélesebb réteg, a kialakulófélben levő köznemesség történeti érdeklődését igyekezett kielégíteni. Nemcsak a magyar társadalom e rétegei fogadták kedvezően az Attila és a hunok által uralt őstörténeti képet, de hasonlóan lehetett ez a székelyek esetében is, akik történeti hagyományuk átalakult, ekkoriban már egyre inkább eredeti értelmét veszítő darbjait szívesen egészítették ki a presztízst (és a megszilárduló kiváltságokhoz történelmi alapot) biztosító hun uralkodódinasztriával és származással. Vagyis a körülmények sok szempontból kedveztek a mesterségesen kialakított történeti kép átvételének és meggyökeresedésének. Mindazonáltal az „új” történeti tudat általánossá válása, széles körű elterjedése a humanizmus és a könyvnyomtatás korában mehetett végbe.¹³⁴

Szólnunk kell még arról a fentebb már idézett feltevésről, amely szerint a volgai bolgár (*eszkel*) eredetűnek tekintett székelyek mesterségesen kialakított hun tudatot hoztak magukkal a Kárpát-medencébe, amelyet lényegében napjainkig megőriztek. Ezt a fiktív Attila- (hun) hagyományt tükröznék – az általunk már részletesen tárgyalt hazai kútfők mellett – az óbolgár fejedelmi lista is.¹³⁵ Kérdés, hogy e lajstrom szolgálhat-e bizonyítékul a székelyek feltételezett hun hagyományára vonatkozóan. A lista – amely 15. és 16. századi kéziratokban maradt ránk – tizenhárom bolgár fejedelem nevét tartalmazza.¹³⁶ Az első részben található annak az öt uralkodóknak a neve, aki „*fejedelemségét a Duna túlsó partján bírta, nyírt fejjel, és azután a Dunának erre az oldalára jött Ispereich fejedelem és most is itt [uralkodik]*”, míg a második rész Ispereich~Aszparuchhal kezdődően a dunai bolgár fejedelmeket sorolja fel a 8. századig.¹³⁷ A lista élén *Avitochol* áll, második helyen pedig *Irnik* következik, aki bizonyára Attila fiával, Ernakkal azonos.¹³⁸ Mindez valószínűvé teszi, hogy a dunai bolgár fejedelmi dinasztia Irniket az ősei közé sorolta, de nem elegendő annak a bizonyítására, hogy a – feltételezés szerint a volgai bolgár *eszkelek* közé tartozó – székelyek szintén rendelkeztek hun tudattal. A székelyek dunai bolgárokkal azonos Attila hagyományának az elfogadását nemcsak a jelentős térbeli és időbeli távolság, valamint a végbement népeségi, nyelvi változások akadályozzák, hanem az is, hogy

¹³³ Julianus barát és Napkelet fölfedezése. Magyar Ritkaságok. Szerkesztette Györffy György. Budapest, 1986. 25-30.

¹³⁴ Bóna István: Valóság és mitikus torzkép. Attila. Rubicon 1993/6. sz. 17-18.

¹³⁵ Kristó 1996. 82-84., 91.

¹³⁶ Pritsak, Omeljan: Die bulgarische Fürstenliste und die Sprache der Protobulgaren. Wiesbaden 1955. (a továbbiakban: Pritsak 1955.); Beševliev, V.: Die protobulgarische Periode der bulgarischen Geschichte. Amsterdam 1981. 438. skk.; Ligeti 1986. 463-468.; Róna-Tas András in: KMTL 118.

¹³⁷ Magyar fordítás Ligeti 1986. 464. Német fordítás Pritsak 1955. 76-77.

¹³⁸ Róna-Tas András in: KMTL 118.; Pritsak 1955. 36-37.

a dunai bolgároknál bizonyára nem Attilához, hanem fiához, Irnikhez kapcsolódott a hagyomány. Az *Avitochol* nevet egyesek ugyan megpróbálták a hun nagykirályra vonatkoztatni, a kutatók egy része azonban nem tartja elfogadhatónak az egyeztetést;¹³⁹ a kutatás arra is rámutatott, hogy a magyar források sem nevezik Attilát *Avitochol*nak.¹⁴⁰ A székelyek tehát, ha keletről magukkal hozott hun tudattal rendelkeztek volna, akkor ez – az Anonymus által sugalltakkal ellentétben – nem Attila-, hanem Irnik-hagyomány lett volna. A székelyeknél azonban Csaba-hagyományról beszélhetünk, amely – mint fentebb láttuk – széles körben elterjedt felfogás szerint egy 10. századi kalandozó vezérhez, az én elgondolásom értelmében egy közelebből nem ismert 11-12. századi Aba nembeli személyhez kapcsolódott. E töredékes hagyományt azután a hun-történet szerzője Jordanes munkájával vagy annak valamelyik kivonatával ötvözve létrehozta a Csaba-motívumot,¹⁴¹ amely a későbbiekben a székelység „történeti” hagyományává vált.

A székelység ugyan a kabarság keretén belül a honfoglalás előtt társult a magyarsághoz, s hosszabb időn keresztül a csatlakozott katonai segédnépek feladatát látta el, nyelvi, kulturális asszimilációja azonban történelmi léptékkal mérve hamar bekövetkezett (erre mutat egyebek mellett az eredeti hagyományanyag szinte teljes átalakulása is), így elmondható róla, hogy a Kárpát-medencében való megtelepedés kezdete óta részt vett a magyarság etnogenezisének hosszú folyamatában és szerves részét képezi a modern értelemben vett magyar nemzetnek is.

ZOLTÁN KORDÉ

On the origins of the Szeklers

The paper examines the origin of the Szeklers and the question of the earliest Szekler tradition material. With regard to the first, the author's view, based on an analysis of the earliest records (from the 12th-14th centuries), is that the characteristics of the Szeklers, such as a distinct ethnonym, a military way of life, exemption from taxes, a system of ethnic self-government ('székek'), etc., included those of joined military auxiliary peoples and of ethnically privileged ethnic elements. Consequently, the author regards the Szeklers as a military auxiliary people, who joined the Magyars before the conquest of Hungary. Most probably, the members of the Volga Bulgar tribe Āskāl joined the tribal confederation of the Magyars in the middle of the ninth century along with two other Turkic tribal fragments, not known by name. This would seem to be supported, on the one hand, by Moslim sources saying that the Magyars lived next to the Āskāls in the second half of the ninth century and, on the other, by the possibility, according to the author, of tracing the name *székely* [Szekler] to this name. The Volga Bulgar tribe was probably

¹³⁹ Róna-Tas András in: KMTL 118. Az azonosítást cáfolja Pritsak 1955. 37.

¹⁴⁰ Györfy 1948. 126.

¹⁴¹ Hóman 1925. 125-132.; Györfy 1948. 142-146.

the leading tribe of the Qabars, its name slowly extending to the two other tribes and becoming the autonym of the ethnic formation, gradually replacing the artificially made name Qabar.

The question of the earliest Szekler tradition material is closely connected to the problem of their origin. The author does not agree with the view that the Szeklers, who belong to the Volga Bulgars, brought an artificially created Attila tradition into the Carpathian basin. Neither is this supported by the Old Bulgarian prince list, which might at most be referring to the Irnik tradition of the Danube Bolgars. All that can be regarded as probable on the basis of the chronicles of the Hungarian Anonymus and Simon of Keza is that the Szeklers had had an independent tradition (the story of Csaba), which the Hungarian chroniclers then went on to use to elaborate the Hun-Magyar relationship with in their works.

The author holds that the Szeklers came from the Volga Bulgar tribe *Äskäl* through the Qabars to the Magyars, among whom they also found a new home in the Carpathian Basin.